

Interview: Engelen Houben-Feddema

Inclusief onderwijs

Van individu naar context

Inclusief onderwijs realiseren is uitdagend. Welke stappen kun je zetten om je onderwijs inclusiever te maken? In gesprek met associate lector Bert Wiene van Hogeschool Windesheim, die daar een duidelijke visie op heeft.

Interview

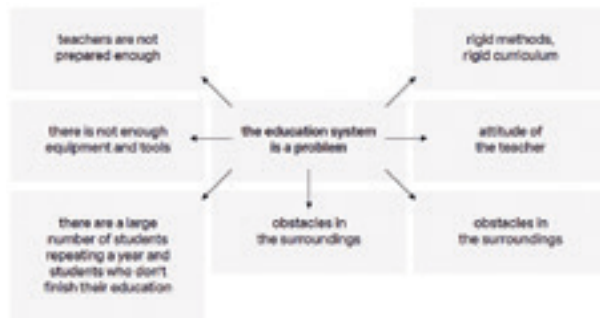
De onderwijsminister wil de ontwikkeling naar inclusief onderwijs versnellen. Er wordt volop gesproken over de route ernaartoe. Hoe zie jij die? In jouw promotieonderzoek onderscheid je twee aanpakken (zie figuur 1 en 2)?

'Grofweg zijn er twee benaderingen binnen inclusief onderwijs, zowel in de wetenschap als in de praktijk. De eerste benadering is gericht op het individu; hierin wordt het kind met zijn ondersteuningsbehoeften gezien als een probleem. Deze aanpak start met een

vraag aan het kind: wat heb jij nodig om mee te kunnen doen? De tweede benadering begint bij de context, het onderwijssysteem. Deze begint met de vraag wat wij als volwassenen nodig hebben om de context zo te organiseren dat alle individuen mee kunnen doen en optimaal kunnen profiteren van ons aanbod. In Nederland nemen we doorgaans het individu als aanknopingspunt. Wat inclusief onderwijs dan is? Heel plastisch gesproken doe je alle plannen met ontwikkelingsperspectieven van leerlingen op een stapel, sla je er een

Figuur 1: Medisch model van verschillende onderwijsbehoeften. (Bron: Miles, 2000, geciteerd in Wiene, 2019, p. 9.)

Figuur 2: Sociaal model van verschillende onderwijsbehoeften. (Bron: Miles, 2000, geciteerd in Wiene, 2019, p. 9.)

nietje doorheen en is inclusie vervolgens de mate waarin je aan al die individuele ondersteuningsbehoeften tegemoetkomt. Maar zo komen we in de knel. De cijfers binnen de jeugdhulp laten een enorme toename zien en het aantal verwijzingen binnen het onderwijs stijgt ook. Dat alleen al maakt deze aanpak onhaalbaar.

Ik ben als basisuitgangspunt gaan hanteren: het ligt nooit aan het kind. Ik ontken daarmee niet dat er kinderen zijn met moeilijke problematiek. Er wordt echter te vaak gedacht in termen als “normaal” en “afwijkend”. Ik pleit dus voor de tweede aanpak: start bij de context, oftewel: de klas, het werk van de leraar enzovoort. We moeten leren wat de eerste stappen richting inclusie zijn. En ook welke kennis, vaardigheden en “blikrichting” van leraren en andere professionals die het kind ondersteunen in de onderwijscontext daarbij horen en hoe we die context kunnen aanpassen en mogelijk verrijken.’

’Geef kinderen de kans te leren hun eigenheid in te zetten in een wereld die niet helemaal op hen is afgestemd’

In eerdere interviews zeg je onder andere: ‘Stel niet continu dat individuele kind centraal.’ En: ‘Geef het kind soms ook wat het níét nodig heeft.’ Wat wil je daarmee precies zeggen?

’Wat mij in deze tijd heel erg opvalt, is dat we individuele ondersteuningsbehoeften van kinderen definiëren als: we geven het kind wat hij nodig heeft of wil. We willen dat het kind zich goed voelt en zo min mogelijk weerstand ervaart. Maar als je kijkt wat de pedagogiek hierover zegt, dan is het niet noodzakelijk dat je kinderen direct geeft wat zij nodig denken te hebben. Denk na over wat als context goed is voor kinderen en bied dat aan. Als je kinderen zou vragen wat zij willen eten, krijg je als antwoord: pizza of patat. Dat geven we dan ook niet altijd.

Binnen de jeugdhulp en in de huidige wereld staat het kind vaak centraal. Ik heb de neiging te zeggen dat het heel goed is voor kinderen om te leren dat zij níét altijd in het middelpunt staan. En dat ze ook dingen moeten doen en leren die ze niet willen. Dus dat zij zich leren verhouden tot dingen die helemaal niet leuk of zelfs heel vervelend zijn. Bijvoorbeeld heel lang op je beurt moeten wachten, terwijl je het antwoord allang weet. Ook lijkt het mij bijvoorbeeld belangrijk dat zij zich leren verhouden tot kinderen die anders zijn dan zijzelf en tot nieuwe kennis, die zij anders nooit hadden ontdekt. Op de langere termijn zal het kinderen helpen als zij leren dat het leven zich niet altijd ontwikkelt zoals zij dat zelf graag willen. Geef ze daarom de kans te leren hun eigenheid in te zetten in een wereld die niet helemaal op hen is afgestemd.

Bert Wienen was werkzaam in de jeugdhulp en voor het onderwijs. Sinds 2017 is hij associate lector bij het lectoraat Jeugd van Hogeschool Windesheim.

Daarnaast

werkt hij als zelfstandig adviseur voor gemeenten, onderwijs en jeugdhulp. Hij is opgeleid als psycholoog, bedrijfskundige en onderwijswetenschapper en promoveerde in 2019 aan de Rijksuniversiteit Groningen op het proefschrift 'Inclusive education: from individual to context' (zie: tinyurl.com/ProefschriftBertWienenRUG), over de rol van diagnoses in de onderwijspraktijk en de aandachtsverschuiving van individu naar context als het gaat om inclusief onderwijs.

Ik heb enige tijd geleden de Mulock Houwer-lezing gegeven (zie: tinyurl.com/LezingBW, red.). Deze had als titel: *Het recht om te falen*. Uit falen en weerstand ontwikkel je een soort wijsheid. Dus ik gun kinderen veel weerstand in het leven. Dit standpunt past niet in deze tijd, dus wekt het weerstand op, bijvoorbeeld bij ouders. Ik denk echter dat het wel goed is, ook als je jong bent, dat je soms in het leven dingen tegenkomt waar je niks mee kan.’

’Ik gun kinderen weerstand in het leven’

Stel dat jij het mag bedenken voor de toekomst. Hoe ziet inclusief onderwijs er dan uit, dus in de ideale situatie? Laten we beginnen met de stip op de horizon en dan nemen we stapjes terug. Wat is er nodig om dit ideaal te bereiken?

’Ik zou het alle kinderen in Nederland gunnen dat zij de kans hebben om te starten binnen het reguliere basis-onderwijs. En dat ze dan goed kunnen lezen en rekenen als zij de school verlaten. Daarbij is het een voorwaarde

dat we binnen het onderwijs de kracht van goed lesgeven gaan inzien. Dat leraren zich vragen stellen als: is mijn onderwijs op maat voor deze groep?

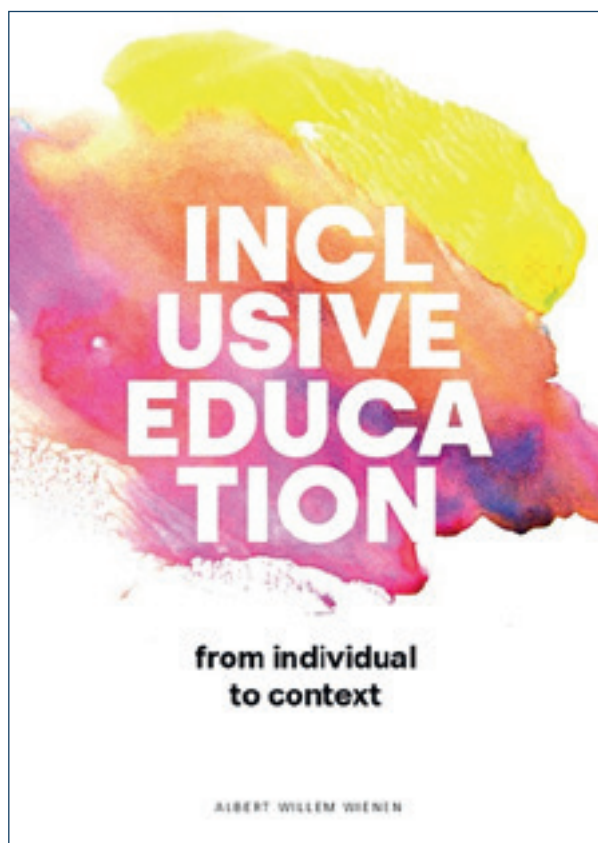
Mijn advies is: begin klein binnen de onderwijscontext. Start in je klas aan het begin van het schooljaar met de vraag: wat heb ik als leraar aan expertise en ondersteuning nodig om deze groep kinderen het komende jaar verder te brengen? Hoe zorg ik ervoor dat ik elk kind echt zie? En dat ik van elk kind hoge verwachtingen heb? Maar ook: wat heb ik van ouders nodig en hoe werken ouders met elkaar samen om deze klas verder te brengen? Dat zijn in mijn ogen helpende vragen om stapjes te zetten richting inclusie. Daarnaast is het belangrijk dat leraren de ruimte hebben om extra expertise en ondersteuning in te zetten. Dat zijn voor mij de belangrijkste elementen.

Een heel belangrijke stap is verder ook dat als iemand zegt “Dit ligt aan het kind” je deze uitspraak ombuigt naar een vraag: “En wat betekent dat voor ons?” We zijn nog heel veel bezig met het formeel of informeel ordenen van kinderen. Er wordt gezegd: “Dit is echt een hoogbegaafde leerling.” Of: “Dit is echt een kind voor cluster vier, of een ADHD’er, of een autist.” Dit zijn allemaal ordeningsprincipes. We zeggen daarmee eigenlijk dat iemand afwijkt van onze norm. Maar het vraagstuk is niet deze ordening. De vraag waarom het draait is hoe deze leerling tot leren komt en wat dat voor ons betekent.’

‘Het draait om de vraag hoe leerlingen tot leren komen’

En wat kan de begeleider bijdragen aan het realiseren van jouw ideaalbeeld?

‘Het is gek dat we in Nederland binnen het individuele model hebben bedacht dat de specialisten buiten de klas aan het werk gaan en dat de generalist voor de klas staat. Voor mij is de leraar die voor de klas staat de specialist. En al het andere is begeleiding. Dit wordt overigens ook al wel in de praktijk gebracht. Een voorbeeld daarvan is de Alan Turingschool in Amsterdam. Leraren zijn daar ook specialist in specifieke elementen van de leerstof. Deze specialisten zetten hun kennis echter niet alleen in de klas in. Ze delen deze ook met het team, zodat collega’s de inzichten eveneens zelf in hun klas kunnen gebruiken en bovendien het specialisme wordt bijgehouden. Zo bouw je als team een soort collectief niveau van kennis op en breng je je team verder. Voorwaarde is dat het specialisme als het ware “landt” en “verweven” wordt in de context. Maar daarvoor moet je de context kennen. Verder is het nodig dat leraren makkelijk expertise en ondersteuning kunnen inzetten – op voorwaarde dat dit hen ook daadwerkelijk helpt. In Nederland zijn wij

heel erg gewend geraakt om in ketens te denken. Als het niet goed gaat met een kind, wordt gedacht: dit kind is een beetje anders. Dan wordt het kind door de leraar aangemeld bij de ib’er. En als de ib’er het antwoord niet weet, wordt er gezocht naar een andere specialist. Zo zijn er allerlei ketens bedacht, waardoor kinderen steeds verder van de normale context besproken en benaderd worden.

Ik gebruik hierbij vaak de metafoer van de brandweer. De brandweer denkt nooit in ketens. Brandweerlieden gaan ter plaatse aan het werk, met als doel zo snel mogelijk de brand te blussen. Als brandweerlieden bijvoorbeeld een specialist in hoge gebouwen nodig hebben, dan komt die specialist helpen. Deze ondersteunt dan de inzet van de andere brandweerlieden. Ik gebruik deze metafoer om aan te geven dat de leraar voor de klas de eerste is die “blust”. Alles wat verder ingezet wordt in de context van de klas, moet meehelpen bij het “blussen”. Het zou dan mooi zijn als de begeleider door de leraar als een soort van ladderwagen wordt ervaren, iemand die echt helpt. De begeleider is dan iemand die in de context van de klas voor de leraar van betekenis is.

Als jij als begeleider wilt leren hoe je jouw expertise in kunt zetten, loop dan eerst eens twee weken met de leraar mee in de groep. Dan leer je hoe het geven van onderwijs in die context gaat. Je leert dus hoe jij jouw specialisme in kunt zetten ten bate van het onderwijsproces in die groep, zodat jouw inbreng binnen de klas betekenis heeft. Het is dus ontzettend belangrijk dat de

begeleider kennis heeft van wat er binnen de context van de groep gebeurt. Hij moet weten hoe de interactie daar verloopt en snappen dat dit bij een duo-collega weer anders kan zijn. Dus dat er dan andere dynamieken ontstaan. Dat is de ingewikkeldheid van onderwijs geven. We onderschatten soms hoe ingewikkeld het kan zijn. Zeggen “het ligt aan leerling X of Y, want die heeft stoornis A of B” is dan een *easy way out*.’

’*Het zou mooi zijn als de begeleider als een soort ladderwagen wordt ervaren*’

Hoe zit het met de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening?

‘Als je wordt opgeleid binnen de jeugdhulpverlening leer je op een andere manier naar kinderen kijken dan wanneer je wordt opgeleid binnen de onderwijscontext. Binnen de onderwijscontext is het belangrijk dat onderwijs- en jeugdhulpprofessionals samen kijken hoe je het kind tot leren kunt brengen. Wat heeft het kind nodig om te kunnen werken aan de onderwijsdoelen? Hoe zorgen we ervoor dat de relatie goed blijft en dat we binnen de relatie ook hoge verwachtingen houden van het kind? Probeer dat boven tafel te krijgen. Iedereen kan zijn kennis inbrengen om dit voor elkaar te krijgen.’

In het kader van de beweging richting inclusiever onderwijs wordt ook wel gesproken over het gebruik van taal die meer of minder inclusief is. Hoe kijk jij aan tegen de taal die wij gebruiken in het onderwijs, en ook in de jeugdhulpverlening?

‘Taal creëert werkelijkheden en is daarom van belang. Denk aan medische en psychologische taal waarmee vaak gezegd wordt: het kind heeft dit of dat. “Iets hebben” plaatst het probleem helemaal in het kind (zie figuur 1, red.). Wees je ervan bewust dat het gebruik van deze taal weinig inclusief is. Taal bepaalt ook waar de oplossing gezocht gaat worden. De taal van de pedagogiek kent “iets hebben” helemaal niet. Het maakt namelijk niet uit of je iets hebt; je gaat gewoon aan de slag. Deze taal is meer gericht op handelen.

Tip van de redactie! Lees ‘Naar inclusief onderwijs’ (januari 2023) van Sofie Sergeant. Je vindt dit artikel in de materialenbank op lbbo.nl.

Als begeleider kun je contexttaal gaan leren spreken. Bijvoorbeeld door in een overleg vooraf af te spreken geen medische of psychologische taal te gebruiken. Leg uit: “We voeren dit gesprek in de school en spreken in gedrags- of betekenistermen.” Belangrijke vragen zijn dan: Wat zie je? Wanneer zie je dat? Wat betekent dat dan voor jou als leraar of als begeleider? Wat moeten wij doen of gaan we doen om deze leerling tot leren te brengen? Dan blijf je ervan weg dat een kind “iets heeft”. Hierbij is het trouwens wel van belang, dat leraren ook de ruimte voelen om gewoon te kunnen zeggen dat iets niet lukt. Dat hoort bij het vak. Spreek de leraar dan aan als professional en ondersteun hem op professionele wijze. Ga vervolgens samen na op welk moment het wél een klein beetje lukt. Ga daarmee aan de slag.’

’*Taal creëert werkelijkheden en is daarom van belang*’

Tot slot: wat zou je wensen dat de begeleiders doen richting inclusiever onderwijs?

‘Als eerste is het van belang dat jij als begeleider oog hebt voor de context. Dat je je daar heel goed van bewust bent. Dus geef geen tips in de veronderstelling dat het allemaal wel goed komt. Denk mee over wat helpt in die school, in die context, met die leraar en in die klas. Dáár gebeurt het. Ten tweede: wees je heel bewust van je taal. Wees als begeleider bij de start van een gesprek zo concreet mogelijk over de inhoud van het gesprek en de taal die daarbij gebruikt wordt.’

Engelen Houben-Feddema

Engelen Houben-Feddema werkte als ib'er en rt'er in het basisonderwijs en is lid van het algemeen bestuur en het afdelingsbestuur Intern Begeleiders van de LBBO. Ook is zij redactielid van 'Beter Begeleiden'.